

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 340.12(043.2)

Munteanu Rita

**PREVENIREA ȘI COMBATEREA NIHILISMULUI
JURIDIC ÎN CADRUL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE**

Specialitatea 551.01 – Teoria Generală a Dreptului

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Chișinău, 2015

Teza a fost elaborată în cadrul catedrei Drept Public a Facultății de Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova

Conducător științific:

Baltag Dumitru, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Referenți oficiali:

Humă Ioan, doctor în drept, profesor universitar, România.

Greco Raisa, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar.

Componenta Consiliului Științific Specializat:

1. Smochină Andrei, **președinte**, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

2. Postu Ion, **secretar științific**, doctor în drept, conferențiar universitar.

3. Avornic Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

4. Aramă Elena, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

5. Negru Boris, doctor în drept, conferențiar universitar.

Susținerea va avea loc pe data de 23.10.2015, ora 14⁰⁰ în ședința Consiliului Științific Specializat D 34.551.01 – 01 din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova pe adresa: str. Vlaicu Pîrcălab 52, Chișinău, MD 2012, Republica Moldova, aud. 214.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională Științifică a Republicii Moldova, la biblioteca ULIM și pe pagina Web a Consiliului Național de Acreditare și Atestare (www.cnaa.acad.md)

Autoreferatul a fost expediat la: 22.09.2015

Secretar științific

Al Consiliului Științific Specializat
doctor în drept, conferențiar universitar

Postu Ion

Conducător științific,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Baltag Dumitru

Autor

Munteanu Rita

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Ultima perioadă de dezvoltare a societății contemporane se caracterizează printr-o creștere semnificativă a importanței acordate dreptului, ca principală instituție de reglementare a relațiilor sociale, poziția căruia este la moment periclitată de nihilismul juridic. Actualitatea temei prezentei teze de doctorat este condiționată de importanța teoretică și practică a problemelor legate de prevenirea și combaterea nihilismului juridic în cadrul societății contemporane.

Constituția Republicii Moldova proclamă Republica Moldova ca stat de drept și democratic. Unde reiese rolul important atribuit dreptului, legii, ordinii de drept, respectării drepturilor și libertăților omului care, de altfel, sunt recunoscute ca cele mai mari valori sociale existente, garantarea cărora este o obligație supremă a statului.

Cu toate acestea conștiința juridică a cetățenilor la începutul celui de-al III-lea mileniu este extrem de instabilă și eclectică, grație influenței mai multor factori: stereotipuri învechite, depășite de cerințele înaintate de drept ca mecanism de control social, tendințe ce reflectă natura populistă a realității contemporane tumultuoase, dar și a mentalității subiective persistente la unele pături sociale.

De asemenea, punerea în practică a ideilor umaniste, proclamate de Constituție ca lege fundamentală, este periclitată de diverși factori negativi și anomalii, unul dintre care se numește nihilismul juridic.

Fenomenul în cauză, în ultimii ani este tot mai mult la ordinea zilei, a devenit populist, noțiunea fiind folosită mai mult ca un garant al inovației a modernismului, dacă nu chiar a progresului în sine. Dacă am rezuma diversitatea opiniilor exprimate vis-a-vis de acest fenomen, dar și a formelor sale de manifestare, în centrul modelelor conceptuale se plasează și următoarele formulări: o formă a înstrăinării juridice; un tip special de percepție și evaluare a realității; negarea valorilor tuturor lucrurilor; atitudine desconsideratoare și lipsită de respect față de cerințele dreptului; o justiție viciată; o atitudine sceptică, indiferentă sau negativă față de drept, lipsa de încredere în potențialul de rezolvare a problemelor sociale.

Doctrina juridică conține cercetări referitoare la formele deformante ale conștiinței juridice din cele mai îndepărtate epoci, fenomenul a fost studiat atât de savanții autohtoni, cât și de cei străini, sub cele mai diverse aspecte.

În literatura de specialitate autohtonă, nihilismul juridic a fost studiat doar prin prisma formelor deformante ale conștiinței juridice sau a impactului asupra formării culturii juridice, de aceea studiul fenomenului contribuie la selectarea procedurilor corespunzătoare, a tehnicilor și metodelor de definitivare și delimitare de alte fenomene adiacente. Identificarea acestui fenomen distructiv al vieții sociale și analiza multilaterală a caracteristicilor permite identificarea măsurilor de prevenire corespunzătoare și reducerea prevalenței sale. Formele nihilismului juridic și consecințele manifestărilor sale în etapa actuală capătă caracter amenințător la adresa securității naționale, a statului și ordinii de drept, fapt ce marchează importanța teoretică și practică a studiului acestei probleme.

Necesitatea acerbă de completare a cunoștințelor deja existente și efectuarea de noi cercetări teoretice și juridice legate de geneză, esență, forme de manifestare a

nihilismului juridic în cadrul societății contemporane și mai ales a măsurilor de prevenire și combatere a acestui fenomen determină relevanța subiectului tezei.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare.

În materie de studii dedicate, în general, fenomenului nihilism juridic, Republica Moldova nu excelează, regăsim totuși autori ce se preocupă de problematica dată într-un context mai larg sau mai restrâns, fiind vorba în special de: Gh Avornic, B. Negru, Gh. Costachi, D. Baltag ș.a.

Lucrările autorilor autohtoni din care ne-am inspirat în procesul studierii fenomenului nihilism juridic în general sunt: Gh. Avornic, Gh. Costache, B. Negru, D. Baltag, V. Capcelea, I. Frunză, V. Popa, T. Popovici, I. Creangă, A. Arseni, E. Raicu, M. Calmîc, P. Donțoi, L. Dergaciov, P. Rumleanschi, L. Roșca, E. Rîbca, V. Zaharia, V. Mărgineanu și alții.

În șirul de lucrări examinate în materie de teorie generală a dreptului, este și școala de drept românesc. Printre autorii citați amintim: V.S. Curpăn, Hodorogea Oana – Maria, I. Craiovan. E. Dulcu, C. Mihai, I. Deleanu, I. Micescu, N. Popa, L. Dogaru, Gh. Boboș, A. Țăranu, A. Tănase și alții.

Federația Rusă este țara în care doctrina juridică atestă multiple atestări și studii ale nihilismului juridic, din mai multe puncte de vedere. Astfel, nemijlocit de studiul fenomenului ce ne interesează pe noi în lucrarea de față sau preocupat următorii specialiști din domeniu: S.S. Alekseev, V.V. Popov, A.S. Bondarev, M.V. Varlamova, A.B. Vengherov, V.A. Tumanov, V. Goiman A.N. Graftschii, O.R. Gulina, A.I. Dolgova, A.N. Zreacichin, L.A. Lushina, V.G. Sofonov, O.S. Readîcov, N.I. Matuzov, L. Cumîcova, V.V. Lazarev, C.G. Fedorencu, V.B. Tcacenko, A.V. Poleacov, V.S. Nerseseanț și alții.

În consecință, trebuie să menționăm că, multiplele discuții și dispute referitoare la conceptul de nihilism juridic și la prevenirea și combaterea acestui fenomen în dreptul intern, nici pînă la momentul actual nu au stabilit o concepție univocă a acestuia, fapt ce face și mai dificilă sarcina cercetătorului care a ales examinarea doar a unui aspect al fenomenului nihilism juridic – pe cel ce vizează prevenirea și combaterea acestuia în cadrul societății contemporane.

Scopul și obiectivele tezei constă în cercetarea complexă a fenomenului nihilism juridic, prin determinarea conținutului, elementelor constitutive și consecințelor, întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului social, juridic și culturologic, în vederea prevenirii și combaterii fenomenului dat la etapa actuală de dezvoltare a societății contemporane.

În procesul de realizare a scopului au fost formulate următoarele obiective:

1. Sinteza materialelor științifico-doctrinare și empirice disponibile dedicate studiului fenomenului nihilism juridic;
2. Stabilirea și formularea tezelor conceptuale în abordarea filozofico-juridică și teoretico-practică a nihilismului juridic;
3. Analiza retrospectivă a fenomenului nihilism juridic prin prisma operelor doctrinarilor antici, medievali, moderni și contemporani;
4. Identificarea esenței și accepțiunilor nihilismului juridic;

5. Determinarea factorilor influențabili ai nihilismului juridic, analiza naturii și conținutului dreptului, legii, moralității și religiei în unitatea caracteristicilor comune și distinctive, inclusiv în contextul investigației esenței, conținutului, proprietăților obiective și manifestărilor nihilismului juridic;

6. Analiza și caracterizarea structurii nihilismului juridic, prin prisma celor mai frecvente și periculoase forme de manifestare;

7. Cercetarea nihilismului juridic ca element de deformare a conștiinței juridice;

8. Studiarea cauzelor răspîndirii nihilismului juridic;

9. Aprecierea obiectivă a gradului de prevalență și a consecințelor sociale a nihilismului juridic;

10. Determinarea și cercetarea consecințelor sociale ale nihilismului juridic;

11. Identificarea și analiza măsurilor de prevenire și combatere a nihilismului juridic.

Metodologia cercetării științifice. Cercetările științifice în teză s-au fundamentat pe principiul coraportului interacțiunii dintre diferite metode, procedee și tehnici de investigare. Fundamentul metodologic al prezentei teze îl constituie principiile cunoașterii fenomenelor sociale examinate în legătura și condiționarea lor reciprocă, prin prisma legăturii dintre teorie și practică.

Un loc aparte în studiul nihilismului juridic și în identificarea măsurilor de prevenire și combatere a acestui fenomen, îi revine abordării structural-funcționale, în cadrul căreia este cercetată sub aspecte teoretice și practice problema apariției, dar și combaterii nihilismului juridic.

Metodologia cercetării include nu numai tehnici, procedee de investigare ca instrumente ale cunoașterii, dar și principii, teze, postulate ce stau la baza evoluției fenomenului nihilism juridic, și respectiv la cunoașterea științifică a acestui fenomen complex. Metodele dialectică, sistemică, comparativă, interpretativă au fost aplicate în cercetarea tuturor aspectelor tezei. Investigarea naturii juridice a corelației dintre nihilismul juridic și drept, lege, morală și religie, a permis evidențierea legăturilor și particularităților fenomenului studiat. Metoda bibliografică a fost centrală pentru studiarea surselor necesare studiului, precum și pentru interpretarea și sintetizarea diferitor opinii în literatura națională și internațională. De asemenea, în cadrul cercetării au fost utilizate analiza și sinteza, inducția și deducția, generalizarea, care au creat viziuni obiective asupra fenomenului supus cercetării.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea și originalitatea științifică derivă din modalitatea de abordare a problemei, din însăși natura obiectului de cercetare. Astfel, pe fundalul abordărilor complexe, a fost studiată evoluția nihilismului juridic prin prisma condițiilor istorice, premiselor ce au condus la apariția fenomenului, dar și a cauzelor răspîndirii acestuia. Cercetarea constă în studiul teoretico-practic și juridic al nihilismului juridic, cu dezvăluirea surselor și cauzelor raportate la realitățile contemporane, precum fundamentarea și analiza celor mai eficiente modalități de reducere și depășire a acestui fenomen.

În afară de cele expuse, noutatea lucrării este determinată și de complexul de probleme teoretice și practice cercetate în cadrul ei, în corelare cu soluțiile normative, cu observațiile critice, punctuale sau de ansamblu, cu conținutul concluziilor și propunerilor de lege ferenda, în vederea perfecționării legislației în vigoare.

Noutatea științifică își găsește reflectare nemijlocită în următoarele aspecte supuse cercetării:

- Interpretarea științifică a nihilismului social ca concept generic, forma, esența, principalele caracteristici, corelația cu negația dialectică;
- Identificarea proprietăților nihilismului juridic, în primul rând identificarea cu exactitate a formelor de manifestare în sfera realității sociale și în al doilea rând, delimitarea lor de fenomenele ideologice și psihologice similare ca formă de exteriorizare, fapt care, de facto și caracterizează formele deformării conștiinței juridice a individului;
- Identificarea principalelor surse și cauze ale nihilismului juridic, stabilind clar diferențele și corelația conceptelor de „sursă” și „cauză” ale nihilismului juridic;
- Cercetarea și stabilirea interconexiunilor dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raporturilor „drept” - „lege”, „drept” - „morală” și „drept” - „religie”;
- Clasificarea formelor de manifestare a nihilismului juridic ce a contribuit la exprimarea specifică a fenomenului și este concepută pentru elucidarea modului de percepție externă;
- Indicarea modalităților de prevenire și combatere a nihilismului juridic în funcție de cauzele și formele acestuia;
- Reconsiderarea valorilor unor instituții juridico-statale, în special, eliminarea controverselor dintre conceptul, esența și scopul social al dreptului, de-a evalua în mod diferit așa valori precum libertatea, democrația, statul de drept, ordinea de drept, responsabilitatea juridică, protecția juridică, drepturilor și îndatoririle cetățenilor. În lucrare, aceste aspecte beneficiază de atenția cuvenită. Recomandările vizează îmbunătățirea legislației, transpunerea activității tuturor membrilor societății în conformitate cu normele de drept, înăsprirea sancțiunilor pentru neexecutarea sau executarea defectuoasă de către subiecți a atribuțiilor ce le revin. Autorul susține ideea de simplificare a procedurii de tragere la răspundere a funcționarilor publici asupra cărora planează bănuiala comiterii unei încălcări, de abrogare a numărului imens de privilegii de care dispun cei din urmă, dar cu menținerea elementelor de încurajare și promovare a celor onești și profesioniști;
- Critica unor acte normative (Legea № 332 din 23.12.2013) concentrându-ne pe lacunele în ele, care provoacă manifestări imediate ale nihilismului juridic.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare a nihilismului juridic, fapt ce a condus la clarificarea semnelor distinctive în vederea evaluării impactului nihilismului juridic asupra reglementărilor juridice.

Importanța teoretică. Valoarea teoretică a prezentei lucrări este determinată de noutatea științifică, actualitatea și concluziile generale formulate. Importanța abordării nihilismului juridic din perspectiva teoriei generale a dreptului este apreciată atât pentru faptul că oferă o privire generală asupra nihilismului juridic, cât și pentru marcarea elementelor distincte, specifice nihilismului juridic în diverse ramuri.

Valoarea aplicativă a lucrării. Valoarea aplicativă rezidă în faptul că, analizând nihilismul juridic ni se oferă posibilitatea înțelegerii nuanțelor determinative ale apariției fenomenului, ale impactului său asupra societății și statului de drept

și nu în ultimul rând ale măsurilor de prevenire și combatere a acestui flagel. În teză sunt accentuate momentele-cheie ale manifestării nihilismului juridic și ale consecințelor sociale și juridice, cu formularea propunerilor clare și recomandărilor bine argumentate cu privire la modalitatea de prevenire și, mai ales, de combatere a nihilismului juridic: recomandări de ordin juridic, social, psihologic. Materialele cercetării extind viziunile teoretice existente vizavi de fenomenul nihilismului juridic. În plan practic, ideile fundamentale ale lucrării pot fi aplicate în cercetările teoretice generale și de ramură avînd ca obiect fenomenul nihilismul juridic și conștiința juridică, la fel, în procesul de studii, și la predarea cursului de teorie generală a dreptului și a filosofiei dreptului.

Implementarea rezultatelor științifice vizează procesul educațional al Universității Libere Internaționale din Moldova, Universității Agrare de Stat din Moldova, prin rapoarte și comunicări la conferințele științifice. Majoritatea ideilor, concluziilor, propunerilor și recomandărilor cuprinse în lucrare și-au găsit oglindire în publicațiile autorului la tema investigației.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Materialele cercetării au fost aprobate în ședința Catedrei de Drept Public a ULIM în ziua de 31.10.2014 și în ședința Seminarului Științific de Profil Interuniversitar la specialitatea 551.01 în ziua de 06.03.2015. Rezultatele principale ale investigației și-au găsit reflectare în publicațiile autorului la tema tezei și sunt utilizate în procesul de studii din cadrul ULIM și UASM.

Publicații la tema tezei:

Rezultatele investigațiilor au fost reflectate în zece publicații ale autoarei în revistele de specialitate acreditate de CNAA și culegeri de materiale ale conferințelor științifice naționale și internaționale. Volumul total al publicațiilor este de 5,5 c.a.

Cuvinte cheie: nihilism juridic, conștiință juridică, cultură juridică, drept, lege, morală, stat de drept, ordine de drept.

CONȚINUTUL TEZEI

Introducerea reprezintă fundamentarea și justificarea temei alese pentru cercetare. Ea conține așa compartimente ca: actualitatea și importanța temei investigate, gradul de cercetare a temei, scopul și obiectivele propuse spre realizare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, modalitatea de aprobare a rezultatelor și concluziilor cercetării.

Sumarul compartimentelor tezei. În primul Capitol „**Fenomenul nihilism în doctrina juridică**” sunt supuse investigației și analizate opiniile cercetătorilor din diferite perioade istorice, referitoare la conceptul, esența, structura și formele nihilismului juridic.

În 1.1. „**Aprecieri doctrinare de manifestare a fenomenului nihilismului juridic**” se axează pe studiul doctrinei naționale și internaționale în vederea elucidării autorilor care au cercetat fenomenul nihilismului juridic. Întreaga istorie a doctrinelor juridice atestă o imensă experiență în domeniul studiului statului și dreptului, atât în virtutea axării multiplelor cercetări anume pe aceste subiecte, dar și aplicării multor metode de cunoaștere descoperite de-a lungul timpului, care au permis abordarea complexă și multilaterală a întregii noastre realități. În consecință, ne-am focusat

atenția asupra mai multor lucrări științifice care, de o manieră sau alta, au ca obiect de cercetare nihilismul juridic.

În scopul elucidării complexe a temei lucrării, efectuăm o retrospectivă a manifestărilor doctrinare din domeniu, incluzând atât cercetările naționale, cât și pe cele ale autorilor străini, care au influențat autorul și i-au oferit posibilitatea de a-și forma o concepție clară de cercetare.

În acest sens, necesită aprecieri de valoare manifestările doctrinarilor autohtoni, orientate spre identificarea, caracterizarea și implementarea în condițiile naționale ale fenomenului statului de drept, în calitate de generator al dreptului. Autorul Avornic Gh. afirma că statul de drept reflectă coexistența celor două entități sociale distincte, concomitent indisolubil legate între ele, care sunt Statul și Dreptul, a raporturilor reciproce manifestate ca relație dintre putere și normativitate: prima cu tendențialitate spre dominare și supunere, cealaltă – cu cea de stopare și ordonare[1:p.15].

Noțiunea fenomenului nihilism juridic nu a fost univoc interpretată și înțeleasă pe parcursul diverselor perioade istorice. Această stare de lucruri își găsește explicația înainte de toate în existența unui spectru larg de probleme necesar de soluționat ca premisă a formulării și determinării unei viziuni concrete asupra acestui fenomen și a celor conexe (de la infantilismul juridic pînă la demagogia juridică). Este clar că algoritmul de căutare a răspunsului la întrebările ce preocupă specialiștii în domeniu, din toate timpurile, dar și conținutul lor, depinde în mare măsură de epoca, tradițiile școlii juridice, situația economică, politică și psihologică a societății, precum și de alți factori care, direct sau indirect, determină geneza și evoluția nihilismului juridic, inclusiv esența și conținutul fenomenului supus cercetării.

Un studiu captivant asupra nihilismului juridic a fost efectuat de autoarea M. Calmîc care, în cercetările sale, atenționează despre impactul nihilismului juridic asupra întregului sistem de drept, dar și a conceptului de stat de drept, atât de important societății noastre. Autoarea menționează că „...nihilismul juridic ca element deformativ al conștiinței juridice constituie un mare impediment în realizarea drepturilor cetățenilor, consfințit în art. 20 din Constituția Republicii Moldova „accesul la justiție”, dar și la executarea hotărîrilor judecătorești, la realizarea drepturilor, obstrucționînd întreaga activitate a statului; astfel, în temeiul convingerii că instanța de judecată nu soluționează efectiv litigiile, nu le sesizează, or avînd o atitudine de neîncredere, de dispreț, de ostilitate față de norma juridică cetățenii, în mare măsură, nu cunosc normele juridice și nici nu realizează existența anumitor drepturi pe care i le conferă existența mecanismelor de realizare și apărare a acestor drepturi, necesitatea anumitor norme juridice, rolul instanțelor de judecată. În aceste condiții, nici hotărîrile de judecată nu se execută, iar întregul sistem de drept este supus ignorării și neglijării”[2, p.27-29].

Înainte de a purcede la cercetarea nemijlocită a nihilismului juridic, a evoluției lui istorice în contextul doctrinelor de drept, dar și a legislației contemporane, în baza acestor rațiuni, autorul invocă noțiunile teoretice de bază, adiacente acestui fenomen juridic, fără de care este imposibilă înțelegerea esenței fenomenului studiat. Ne referim, în principal la noțiunile și interconexiunea dintre drept, lege, conștiință socială, conștiință juridică, obligație, stat.

Aspectele istorice, teoretice și practice ale nihilismului juridic n-au constituit în dreptul intern încă obiectul cercetării științifice complexe, reflectat în literatura de specialitate a Republicii Moldova. Totuși nu negăm existența cercetătorilor, care tratează și pun în discuție, problemele abordate de noi, însă o fac într-o manieră dispersată, fără a urmări scopul evidențierii tuturor subtilităților nihilismului juridic: geneza, esența, formele de manifestare și mai presus de toate măsurile de prevenire și combatere a acestui fenomen, accentul fiind pus pe cercetarea fenomenului de nihilism juridic prin prisma formelor deviate ale conștiinței juridice, prin raportarea fenomenului nihilism juridic la fenomenul de activism juridic și studiul apariției fenomenului de pasivitate juridică a cetățenilor imputată ca consecință directă a existenței nihilismului juridic.

În 1.2. „**Conceptualizarea teoretico-legală a fenomenului nihilism juridic în planul finalității demersului științific**” autorul investighează premisele apariției nihilismului juridic, cauzele determinante, precum și evoluția acestuia de-a lungul istoriei progresului uman. Se efectuează o analiză comparativă a modalităților de definire și percepere a nihilismului, inclusiv a nihilismului juridic. Se accentuează că trăsătura comună a tuturor formelor de nihilism este negarea, dar nu orice negare este nihilism. Simptomele tipice ale nihilismului fiind intensitatea, respingerea categorică și fără compromisuri cu predominare subiectivă, care de cele mai dese ori are un caracter individualist. Cercetarea fenomenului nihilismul juridic este însă, îngreuiată de complexitatea și caracterul plurisemantic al termenului de nihilism. Abordăm nihilismul juridic nu ca o componentă a orientărilor social – psihologice ale subiectului infracțiunii, ci în contextul învățăturilor ideologice ce neagă valoarea dreptului.

Nihilismul devine o problemă propriu-zisă filozofică începând cu Nietzsche, care vede în această devalorizare a valorilor rezultatul logic a mai mult de douăzeci de secole de istorie occidentală decadentă. Nihilismul aprofundează și pune punctul final al unei întreprinderi de negare a valorilor fundamentale ale vieții [3, p.44]. Teoreticianul V.A. Tumanov caracterizează nihilismul juridic ca pe o „atitudine nerespectuoasă manifestată față de drept, față de ordinea normativă; ca pe o convingere categorică, o stare de neîncredere în menirea, potențialul și necesitatea imperioasă a dreptului; ca pe o trăsătură a conștiinței sociale și a psihologiei naționale, ca caracteristică distinctivă a culturii, tradițiilor și modului de viață” [4, p.135]. Un punct de vedere tangențial îl împărtășește și autorul V.I. Goiman, care subliniază că nihilismul juridic este „în conștiința individuală sau colectivă orice tip de atitudine nerespectuoasă sau negativă manifestată față de drept” [5, p.4]. Autoarea I.A. Dolgova privește, la rândul său, nihilismul juridic ca pe „o atitudine formală față de drept”, numind adepții acestuia „persoane ce se conduc în activitatea lor doar de propriile interese și dorințe” [6, p.100: 7].

Viziunea în planul finalității demersului științific este un demers în cursul genezei, evoluției și dezvoltării fenomenului nihilismul juridic. Se evidențiază caracteristica morală, politică, culturală, ideologică și psihologică a acestui fenomen. Un accent aparte se pune pe conștiința juridică și cultura juridică ca antipod al nihilismului juridic. O atenție sporită se acordă etapelor de formare a nihilismului social și în consecință, a celui juridic ca parte componentă a celui dintâi. Fenomenul

nihilismul juridic este unul complex, înțelegerea căruia necesită muncă asiduă. Oricine cu rațiune și gândire logică, analizând normele juridice, trebuie să vadă nu doar aspectele pozitive, ci și pe cele negative. Nihilismul juridic ca fenomen este un însoțitor constant al dreptului. Evoluția sa este continuă, o dată apărut, nihilismul juridic evoluează de la o stare la alta, ba regresînd, ba evoluînd, o dată cu evoluția dreptului evoluează și nihilismul juridic.

Capitolul 2 **„Argumentări teoretice în aprecierea esenței, conținutului, structurii și formelor de manifestare a nihilismului juridic”** denotă faptul că, indiferent de epocă, de nivelul studierii fenomenul în cauză, acesta din urmă, prezintă un real pericol nu atât pentru statul de drept, cât pentru drept ca valoare supremă, necesară societății, mai ales unei societăți moderne, în care doar dreptul este instituția de reglementare a relațiilor dintre indivizi. Analiza fenomenului nihilismului juridic este efectuată prin prisma cercetărilor din domeniu, atât a autorilor autohtoni, cât și a celor străini, evidențiindu-se subtilităților fenomenului supus cercetării, subtilități ce îi conferă statut și denotă imensitatea și grandoarea nihilismului juridic.

Paragraful 2.1. **„Identificarea esenței și accepțiunile nihilismului juridic”** se axează pe cercetarea minuțioasă a accepțiunilor nihilismului juridic pentru o mai bună înțelegere a esenței acestuia, autorul demarează la investigarea principalelor noțiuni și concepte: de lege, drept, morală, conștiință, interdependența și impactul lor asupra formării nihilismului juridic. S-a stabilit și legătura directă dintre apariția dreptului și evoluția moralei, aportul eticii la fundamentarea bazei juridice și, desigur, legea ca formă directă de manifestare a dreptului.

În literatura de specialitate, esența nihilismului juridic este identificată de două abordări (metode), și anume:[8, p.40]

- clasică (tradițională);
- inovatoare.

Abordarea uzuală, clasică, susținută de marea majoritate a oamenilor de știință, a nihilismului juridic îl redă ca un fenomen social-distructiv, esența căruia constă în manifestarea unei atitudini negative față de drept, lipsa de încredere în potențialul acestuia de-a rezolva problemele societății în conformitate cu cerințele justiției (dreptății și echității) sociale.

Accentul este pus însă pe cercetarea abordărilor clasice ale esenței nihilismului juridic, deoarece, doar înțelegerea esenței acestui fenomen distrugător, a multitudinilor de accepțiuni ale sale existente, ne permit recunoașterea cu precizie a premiselor apariției sale și desigur a formelor de manifestare, fapt ce ne oferă posibilitatea identificării și implementării măsurilor de prevenire și combatere a lui.

Paragraful 2.2. **„Interconexiunile dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raporturilor „drept”-„lege”, „drept”-„morală” și „drept”-„religie”** se axează pe studiul raportului dintre conceptele drept și lege, drept și morală, drept și religie. În scopul elucidării nuanțelor marcante ale apariției nihilismului juridic, o atenție deosebită se acordă tipurilor nihilismului social, făcîndu-se o delimitare a acestora și explicîndu-se aportul fiecăruia la formarea și dezvoltarea nihilismului juridic. Inițierea oricărei cercetări într-un domeniu trebuie condiționată de argumentări și analize ce i-ar oferi un plus de claritate și concizie. Studiarea nihilismului și a formelor sale de manifestare în mediul social solicită astfel

identificarea unor categorii specifice fundamentale drept piloni teoretici și gnoseologici ai cercetării. Termenii „drept”, „lege”, „morală”, „religie”, necesită o deoalare și descifrare minuțioasă în vederea identificării interconexiunilor și influențelor cărora li se supun.

Nu trebuie trecut cu vederea faptul că dreptul s-a născut din morală, deci are sau trebuie să aibă un conținut moral. Realizarea lui prin respectarea liber consfințită sau aplicarea prin forța coercitivă a statului – cînd este necesar – implică întotdeauna și o problemă morală. În concepția lui G. del Vecchio „...relațiile dintre morală și drept sunt așa de strînse, încît ambele aceste categorii au esențial același grad de adevăr, aceeași valoare sau, cum menționau juriștii ruși V.S. Soloviov și I.A. Ilin, dreptul reprezintă doar un minim de moralitate sau o transpunere juridică a moralei”[9, p.199; 10, p.405].

Observînd relația strînsă dintre drept și morală, M. Cantacuzino preciza: „Obiceiurile și legile în care se concretizează normele dreptului se inspiră neconținut din concepțiile morale ale societății și se fuzionează prin modul lor de îndrumare și aplicare după progresul sau regresul ce se manifestă în concepția morală dominantă într-un anumit moment și într-un mediu social”[11, p.12;10, p.405].

Ceea ce acest studiu și-a propus să demonstreze atrage atenția asupra unui aspect pe care niciun om nu ar trebui să îl ignore. Dreptul, la fel ca și nihilismul juridic, pleacă de la realitatea umană din care extrage ceea ce este rațional și moral, pentru a se întoarce tot la aceasta în scopul de a impune ceea ce trebuie să fie. Un drept trainic și sănătos va atribui acestuia ceea ce trebuie să conotații morale și va folosi mecanismul constrîngerii, de care dispune, în scopul promovării virtuții umane și înnobilării omului.

Doctrina juridică susține că legea ca izvor de drept, este expresia rațională și solemnă a dreptului, dar practica ne demonstrează, că în anumite situații, anume legea (dreptul) este o cauză a apariției nihilismului juridic, sau a oricărei alte forme de deformare a conștiinței juridice. Moralitatea, la fel ca și dreptul, reprezintă unul dintre principalele modalități de reglementare socială (ideologică și psihologică), o formă de organizare optimă a vieții (ordinea și stabilitatea) în societate. Asupra dreptului influențează și religia, creîndu-se o legătură ce a variat de-a lungul istoriei, de la un popor la altul, de la o epocă la alta, generînd astfel marile doctrine și școli de drept, astfel, studiind interconexiunile dialectice de conținut ale nihilismului juridic în cadrul raporturilor „drept”-„lege” , „drept”-„morală” și „drept”-„religie”, ne aprofundăm în imensul labirint al conceptului de nihilism juridic, pentru o mai bună înțelegere și deci prevenire și combatere a acestuia.

În 2.3. „**Structura nihilismului juridic**” este redată o ierarhizare a formelor de manifestare a nihilismului juridic, Paragraful fiind dedicat totalmente analizării structurii și a nivelurilor nihilismului juridic. Autorul pornește de la descrierea nivelelor nihilismului juridic și finalizează prin descrierea structurii acestui fenomen prin prisma viziunilor mai multor autori.

Nihilismul juridic este un fenomen complex, care se caracterizează nu doar printr-o multitudine de forme, ci și printr-o structură de o amploare absolută. Fiind un fenomen ce se află într-o continuă evoluție și asupra căruia planează o multitudine de factori, ce de altfel, îi influențează și structura, nihilismul juridic, la etapa actuală, nu

se poate lăuda cu o structură bine definită. Autorii contemporani încearcă prin prisma mai multor aspecte să-i contureze tipurile, nivelele și structura, cu părere de rău, însă acest lucru este practic imposibil, în condițiile realității noastre juridice.

2.4. **„Formelor de manifestare și clasificare a nihilismului juridic”**. În încercarea noastră de a face o clasificare a formelor de manifestare a nihilismului juridic, menționăm din start, că acest lucru este aproape imposibil, deoarece nihilismul juridic este foarte divers, sofisticat și insidios. Referindu-ne, la problema clasificării formelor de negare juridică, este necesară înainte de toate definirea formelor active și pasive de manifestare a nihilismului juridic. Am caracterizat în linii generale principalele domenii de distribuție și, forma de exprimare a nihilismului juridic. Există și alte „dimensiuni” de răspândire, având în vedere că nihilismul juridic se găsește la toate nivelurile puterii publice, iar în rândurile populației nu are limite. Într-adevăr, nihilismul juridic este un fenomen multiaspectual și variat. Având o structură complexă și numeroase forme de manifestare, acest fenomen este practic imbatabil în lipsa unei concepții sistemice și detaliate de eradicare. Varietatea formelor nihilismului juridic este condiționată de criza de conștiință a omului în epoca dominației tehnologiilor.

Autorul Ismaghilov consideră că nihilismul juridic comportă două forme de manifestare[12, p.39]:

- teoretică (ideologică),
- practică.

În primul caz are loc o fundamentare teoretico–conceptuală a nihilismului juridic, realizată de unii savanți, filozofi, politologi în scopul demonstrării existenței unor valori mult mai importante decât însuși sistemul de drept, și cu atât mai mult decât drepturile fiecărei persoane în parte[12, p.39].

În a doua situație are loc realizarea conceptelor și viziunilor indicate mai sus în practică, rezultând finalmente în inducerea unei stări de teroare în societate, în transformarea elitei guvernamentale într-o grup infracțional și producerea a numeroase jertfe în rândul populației. E de la sine înțeles că în astfel de societăți, în care nihilismul juridic este un fenomen generat de stat în proporții corespunzătoare, este dificilă, practic imposibilă educarea o atitudinii pozitive față de drept în rândul maselor[12, p.39].

Nihilistul manifestă sub diferite forme o atitudine de negare, de refuz și de provocare a ordinii realității recunoscute, pentru că nu mai găsește sensul, scopul și armonia pe nici unul dintre nivelurile acestei realități – fie el ontologic, filozofic, moral, juridic, epistemologic, politic, cosmic sau existențial – și fiecare dintre aceste niveluri primește o expresie nihilistă specifică.

Capitolul 3 **„Gradul de prevalență și consecințele sociale ale nihilismului juridic”**, este dedicat determinării gradului de prevalență în societatea contemporană a nihilismului juridic, a investigării consecințelor sale de ordin social, juridic, economic, politic și cultural, dar și a identificării măsurilor de prevenire și combatere a acestui fenomen atât de prezent la etapa actuală de dezvoltare socială.

3.1. **„Nihilismul juridic ca formă de deformare a conștiinței juridice”** oferă o analiză mai aprofundată a fenomenului și conceptului de conștiință juridică, dar și a impactului asupra apariției și dezvoltării nihilismului juridic. Conștiința juridică ca

fenomen juridic exprimă starea spirituală a indivizilor, care se formează ca rezultat al asimilării unor cunoștințe juridice și care reflectă atitudinea individului referitor la sistemul de drept, la modul în care sunt reglementate raporturile juridice, la activitatea organelor de stat și de drept. Cu toate acestea, în societatea contemporană sunt suficiente cazuri în care conștiința juridică este într-un fel sau altul deformată, fie în virtutea deficitului de informație, fie a lipsei educației juridice, fie promovarea slabă a valorilor juridice. Defectele conștiinței juridice apar ca urmare a neajunsurilor conștiinței sociale ori lipsa acesteia. Cele mai răspândite defecte ale conștiinței juridice sunt[13, p.27]: fetișismul juridic, idealismul juridic, relativismul juridic, subiectivismul juridic, infantilismul juridic și nihilismul juridic;

Susținem întru totul opinia autoarei M. Calmîc, care consideră că o cauză a existenței elementelor de deformare a conștiinței juridice în societatea contemporană este absența și/sau limitarea în accesarea unei informații multilaterale, multi-aspectuale, corecte, imparțiale și profesionale a cetățenilor. În lipsa unui astfel de mijloc de dezvoltare, susține autoarea, despre educația juridică a cetățenilor nici nu se poate discuta[14, p.90]. Conștiința juridică este extrem de vulnerabilă în fața elementelor de deformare, și în special în fața nihilismului juridic, atîta timp cît există norme juridice imperfecte, legi care nu exprimă necesitățile reale ale societății contemporane, sau acestea nu sunt cunoscute de subiecții de drept, atîta timp cît reprezentanții organelor de drept, ai organelor puterii de stat nu realizează exact norma scrisă, sau/și afișează un comportament inadecvat. Ceea ce înseamnă că legea nu își atinge scopul, sau nu se realizează în modul în care ar trebui, astfel formînd la individ o stare de repulsie sau de ignorare față de norma juridică[14, p.88].

3.2. „Cauzele răspîndirii, gradul de prevalență și consecințele sociale ale nihilismului juridic” acordă o atenție aparte, gradului de prevalență și nivelului de distribuție a fenomenului, totodată definind trăsăturile caracteristice nihilismului juridic modern, și consecințele sociale ale acestuia. Nivelul de prevalență a nihilismului juridic la momentul actual este inerent constituirii unei forme politice militante pentru un sistem administrativ de comandă, care nu este doar un produs, ci, un atribut necesar al acestuia. Toate nivelele de răspîndire a nihilismului juridic într-o societate au un statut de autonomie, rămînînd în același timp interconectate și interdependente.

Studierea fenomenului nihilismul juridic sub aspectul gradului (nivelului) de expunere a comunității și individului este esențială pentru constituirea statului de drept. Dacă ar fi să plasăm pe o axă imaginară formele de răspîndire, atunci la o extremă se va plasa scepticismul juridic, cu alte cuvinte atitudinea sceptică față de drept, iar pe de altă parte cinismul legal, adică, ignorarea vădită a reglementărilor juridice. Cinismul juridic este periculos pentru orice tip de societate, grație nivelului de răspîndire nu trebuie ignorat nici scepticismul juridic[15, p.269].

Prin urmare, examinînd nihilismul juridic cu formele de exprimare și nivelurile de distribuție, ne convingem că acest fenomen omniprezent în întreaga activitate socială, guvernamentală, legislativă și judecătorească nu cunoaște limite, iar fărădelegile și manifestările sunt clar observate aproape în toate domeniile societății, cauzele răspîndirii au o bogată argumentare istorică. Întreaga societate se confruntă, la moment, cu o criză fără precedent a valorilor juridice, ceea ce pune în pericol

întreaga tradiție a dreptului. Motivele răspândirii nihilismului juridic sunt diverse, începînd cu autocrația seculară, cu conținutul conservator și efectul indirect al legilor, cu necunoașterea acestora din urmă, cu practica de aplicare a dreptului și finalizînd cu neputința organelor de drept de a asigura ordinea de drept în societate, prin curmarea criminalității, din ce în ce mai sporită în societatea contemporană. Nihilismul juridic prezintă pericol și prin faptul că nu poate fi măsurat din punct de vedere obiectiv sau subiectiv. Destabilizînd ordinea politică, juridică și socială existentă, nihilismul juridic aduce în viața socială a societății spiritul negației, confruntării, distrugerii și violenței.

3.3. „**Măsurile de prevenire și combatere a nihilismului juridic**” este dedicat în întregime măsurilor de prevenire și combatere a nihilismului juridic, descrierea măsurilor politice, sociale, economice, culturale, spirituale, morale. Autorul atrage atenția asupra indicatorilor necesari depășirii nihilismului juridic, un proces de durată care implică schimbarea obiectivă a condițiilor de trai ale cetățenilor, o ideologie corect formată și direcționată, o muncă organizatorică adecvată, implementată printr-un set de măsuri juridice speciale. Într-o formă concentrată, aceste măsuri ar trebui orientate în vederea asigurării calității înalte a mediului socio-juridic, bazat pe aprobarea și credința oamenilor în lege[16, p.272]. Problema combaterii nihilismului juridic necesită o înțelegere complexă a problemelor teoretice și practice legate de analiza științifică a nihilismului juridic ca categorie a sociologiei, filosofiei, dreptului și ca fenomen social, la care se adaugă caracteristicile sale calitative, cauzele și formele de existență și manifestare în societatea cuprinsă de o criză la scară largă. Una dintre cele mai promițătoare direcții în lupta împotriva nihilismului juridic în cadrul statului și societății contemporane, conform literaturii de specialitate, ar trebui să fie o educație juridică continuă a cetățenilor. Factorul primordial în prevenirea nihilismului juridic constă în instituirea supremației dreptului ca unică și fundamentală valoare a unui stat de drept. Este necesar, așa cum recomandă și autorul Ilyin I.A., de a face totul pentru „...a aduce dreptul la oameni, pentru a consolida ponderea conștiinței juridice, pentru ca poporul să înțeleagă, să cunoască și să respecte legile, pentru ca acesta în mod voluntar să-și îndeplinească obligațiile și să se folosească loial de puterea și competențele lor. Dreptul trebuie să devină un vector al vieții, limita unui comportament adecvat legal, puterea sufletului unui popor”[17, p.178].

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul principal al tezei constă în cercetarea complexă a fenomenului nihilism juridic, prin determinarea conținutului, elementelor constitutive și consecințelor întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului social, juridic și culturologic în vederea prevenirii și combaterii fenomenului dat la etapa actuală de dezvoltare a societății contemporane.

Ca urmare a analizei și cercetării materialelor expuse în teză, formulăm următoarele concluzii:

1. Făcînd o sinteză a materialelor științifice doctrinare și empirice dedicate mai multor forme de nihilism juridic, am ajuns la concluzia că nihilismul juridic reprezintă atitudinea sceptică și negativă față de drept, care poate atinge cote maxime:

lipsa totală de încredere în potențialul acestuia de a rezolva problemele sociale în conformitate cu justiția socială și care se manifestată în diverse forme.

2. Ca concept generic, nihilismul juridic este o formă a nihilismului social, adică existența nihilismului juridic este de neconceput în afara nihilismului social, anume cel din urmă reprezintă o premisă a apariției, evoluției și dezvoltării nihilismului juridic. Nihilismul juridic ca parte componentă a nihilismului social se înscrie în aceeași ordine cu nihilismul politic, religios, moral, cultural, epistemologic, axiologic, cosmic ș.a.

Studierea nihilismului juridic este vital pentru buna funcționare a comunităților omenești, ceea ce determină necesitatea studierii permanente conceptului, dată fiind însemnătatea științifică și impactul asupra realizării scopurilor practicii sociale. În diferite perioade istorice, cercetătorii au accentuat unul sau mai multe aspecte ale nihilismului juridic, de exemplu: premisele de apariție, diversitatea formelor de manifestare și consecințele de ordin social și juridic provocate. În perioada contemporană, autorii au aprofundat cercetarea modalităților de organizare și funcționare a nihilismului juridic în scopul prevenirii abuzurilor și protecția persoanelor, a grupurilor de persoane și a societății în general. Nihilismul juridic este un element deformativ al conștiinței juridice, antipod al culturii juridice, care neagă valoarea dreptului, legii și altor instituții juridice ce reglementează relațiile sociale și care este generat de mediul social prin negarea activă sau pasivă a normelor de drept prestabilite de stat și care previn (stopează) dezvoltarea progresivă a societății, aceasta din urmă fiind capabilă de a deveni un mediu prielnic pentru comiterea de acte ilicite.

3. Analizând opiniile teoreticienilor am ajuns la concluzia că fenomenul nihilismului juridic constă în devalorizarea dreptului și valorilor juridice de echitate, egalitate, justiție, ignorarea totală a legilor și rolului acestora în reglementarea raporturilor sociale, în negarea necesității existenței dreptului și utilității acestuia, dreptul în cazul dat fiind nu doar expresia clasei aflate la guvernare, dar și acelei condusă.

4. La nivelul conștiinței de masă și de grup, nihilismul juridic este definit ca o atitudine socială, generală, compusă din mai multe setări fixe și individuale. De aici tragem concluzia că esența sa este o reacție psihologică de răspuns la stimulii externi ai persoanelor fizice, sau ai societății în general, față de reglementările legale.

5. O condiție indispensabilă a funcționării statului, a exercitării puterii, a transunerii valorilor sociale în practică, a relațiilor sociale ce derivă din valorile sociale fundamentale se dezvoltă având ca temei legea, unica și principala formă de expresie a voinței statului. Societatea, poporul pot oferi dreptului formă de lege doar o dată cu obținerea puterii statale, ceea ce nu exclude posibilitatea influențării voinței statale de către cea nestatală, doar componenta morală a atitudinii negative față de voința legiuitorului, apreciată ca fiind injustă, inumană, părtinitoare ne mărturisește obiectiv despre deformarea conștiinței juridice, despre prezența nihilismului juridico-moral în una din multiplele sale forme de manifestare. Relațiile dintre morală și drept sunt atât de strânse și necesare, încât ambele au același grad de adevăr și aceeași valoare. Adevărata distincție între drept și morală se întemeiază pe poziția logică diversă a celor două categorii. Morala impune subiectului o alegere între acțiunile

posibile de îndeplinit referitoare la subiect, adică confruntă o acțiune cu alta ale aceluiași subiect. Dreptul în schimb confruntă o acțiune cu alta provenind de la subiecte diferite. Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii au creat dreptul ca o garanție pentru realizarea justiției, mijlocul prin care se înfăptuiește dreptatea. Așadar, finalitatea dreptului este tot morala. Concluzia la care s-a ajuns în urma studierii interconexiunii dintre drept și lege, este că la momentul actual există două abordări absolut contradictorii și antagonice:

- Teoria normativistă a dreptului (legismul pozitiv) care oferă o accepție „îngustă” a dreptului, el fiind interpretat doar ca „lege oficială” (statul este unica și absoluta sursă a dreptului, iar voința statului, reflectată în legile adoptate constituie însuși „dreptul”);
- Concepția natural – juridică – conform căreia dreptul este doar un regulator al relațiilor sociale și se consideră relativ independent de stat și lege sau chiar, precursor al legii.

6. Studiind opiniile autorilor autohtoni și străini, am ajuns la concluzia că pentru o bună înțelegere a relației dialectice dintre moralitate și drept, analizată prin prisma fenomenului de nihilism juridic, în evoluția istorică a statului și societății, trebuie să ne amintim un alt sens semantic a cuvântului și conceptului „mos”, înțeles ca ”lege”, ”regulă”, ”cerință”. În acest context, moralitatea poate fi interpretată atât în sens moral specific (moralitatea ca un domeniu de standarde morale, cerințe impuse față de comportamentul individului), dar și ca conținut juridic: (element valoros al conținutului dreptului manifestat prin conștiința juridică).

7. Analizând literatura de specialitate am ajuns la concluzia că structura nihilismului juridic este trihotomică, și anume:

- nihilismul juridic social-general –se caracterizează prin negarea ideii statului de drept în întregul sistem social,dar și în structurile sale de guvernare;
- nihilismul juridic al anumitor structuri sociale – publice și neformale, oficiale și neoficiale;
- nihilismul juridic de personalitate.

Ținem să menționăm că în urma studierii detaliate a fenomenului cercetat a ajuns la concluzia că nihilismul juridic este un fenomen complex, care se caracterizează nu doar printr-o multitudine de forme, ci și printr-o structură de o amploare absolută. Fiind un fenomen ce se află într-o continuă evoluție și asupra căruia planează o multitudine de factori, ce de altfel, îi influențează și structura, nihilismul juridic, la etapa actuală, nu se poate lăuda cu o structură bine definită. Autorii contemporani încearcă prin prisma mai multor aspecte să-i contureze tipurile, nivelele și structura, cu părere de rău, însă acest lucru este practic imposibil, în condițiile realității noastre juridice.

Reiterând cele menționate, concluzionăm că la în etapa actuală, distingem trei varietăți ale nihilismului juridic: legistic, sociologic și normativ, care se raportează la câteva stări sociale, ca: conștientizarea obiectului și situației (cognitivă), aprecierea lor emoțională (afectivă), propria programare comportamentală și pregătirea de a reacționa (conotativă). Astfel se formează un nihilism juridic tridimensional.

8. Abordările expuse în lucrare vis-a-vis de principalele forme de manifestare a nihilismului juridic, au făcut față criticilor și timpului, ceea ce le oferă inevitabil un grad de periculozitate, pericol ce rezidă din însăși statornicia lor, astfel, formele de manifestare cel mai des întâlnite a nihilismului juridic la etapa actuală sunt:

- încălcarea intenționată a legilor și a altor acte normative;
- nerespectarea și neexecutarea recomandărilor legale;
- înlocuirea legalității cu utilitatea politică, ideologică și practică;
- elaborarea unor acte normative contradictorii sau mutual exclusive;
- confruntarea organelor legislativ – reprezentative și executive;
- neconcordanța acțiunilor organelor legislativ - reprezentative cu cele executive;
- încălcarea drepturilor omului, în special, dreptul la viață, onoare, demnitate, locuință și proprietate ș.a.m.d.;
- înlocuirea ideii de suveranitate și integritate de stat cu separatism și dezbinare.

9. În urma investigațiilor din cercetările doctrinare a diferitor perioade de evoluție a nihilismului juridic, concluzionăm că acest fenomen constituie una dintre cele mai conflictuale, paradoxale și epatante manifestări ale conștiinței sociale și juridice, deoarece nihilismul juridic reprezintă o formă deformantă a conștiinței juridice. Nihilismul juridic ca element de deformare a conștiinței juridice reprezintă ipoteza, ideea, convingerile individului, vădit greșite, distorsionate referitor la normele de drept, la modul în care acestea reglementează raporturile sociale, la felul în care este realizat dreptul

10. În rezultatul investigațiilor efectuate conchidem că cauzele primordiale ale nihilismului juridic sunt:

- natura opresivă a puterii de stat;
- caracteristica istorică a dezvoltării statului;
- utilizarea legislației represive;
- lacunele din legislație și din sistemul juridic;
- disponibilitatea metodelor administrative de comandă în sferile politice și economice ale societății;
- lipsa tradițiilor democratice și juridice naționale;
- perioadă de tranziție care a cauzat dificultăți în sistemul juridic.

11. Necesitatea obiectivă de a determina gradul de prevalență a fenomenului studiat ne-au adus la concluzia că toate nivelurile de răspândire a nihilismului juridic în societate au un statut de autonomie, rămânând în același timp interconectate și interdependente. De aici rezultă cel puțin două concluzii metodologice:

- nu există inevitabilitatea fatală de a fi expuși ravagiilor nihilismului juridic;
- în cazul modificării situației la unul din nivele face posibilă evitarea modificărilor la celelalte nivele.

12. În procesul de cercetare a temei, am identificat două tipuri de consecințe ale nihilismului juridic și anume: teoretice și practice. În baza acestui criteriu, conchidem că cele mai des întâlnite consecințe ale fenomenului studiat sunt:

- încălcarea drepturilor omului;
- corupția;
- înjosirea demnității umane;

- extorcarea de fonduri;
- cauzarea de daune fizice și psihologice sănătății (stres, depresie și alte tulburări emoționale);
- lipsa de respect și neîncrederea în autoritățile de stat și municipale, precum și în reprezentanții lor (judecători, polițiști etc.);
- lipsa practicilor de bună calitate în aplicarea legii;
- absența unui sentiment de securitate;
- existența în societate a unei opinii privind oficialii ”corupți”;
- demoralizarea societății;
- prezența amenințărilor la adresa securității statului ș.a.m.d.

13. Analizînd cele menționate, enumerăm măsurile necesare prevenirii și combaterii nihilismului juridic, inclusiv măsurile politice, sociale, culturale, juridice, și anume:

- asigurarea calității corespunzătoare a legilor;
- consolidarea statului de drept;
- consolidarea rolului justiției și efectuarea reformelor în justiție;
- concordarea educației juridice a populației la necesitățile actuale;
- instruirea și educarea cadrelor din domeniul juridicului la un nivel profesional;
- efortul sistematic necesar pentru a îmbunătăți nivelul de cultură juridică a societății și culturii profesionale a tuturor subiecților de drept.

Nihilismul juridic reprezintă un obstacol în calea construirii și constituirii statului de drept, deoarece se manifestă printr-o lipsă de încredere și respect, chiar dispreț față de drept. Axîndu-ne pe cele menționate, ne permitem propunerea propriei noastre definiții a fenomenului studiat. *Prin nihilism juridic înțelegem concepția de negare radicală a fundamentelor obiective ale existenței sistemului de valori umane, în special a valorii dreptului, existența căruia este lipsită de sens și inutilă.*

Avantajele elaborărilor propuse rezultă din importanța teoretică și practică a problemelor ce vizează înțelegerea fenomenului nihilismul juridic, reieșind din natura socială, psihologică și juridică, din diversele modalități de abordare a esenței și importanței teoretice și practice a acestui fenomen pentru dezvoltarea unui stat, a cărui cetățeni vor avea o conștiință juridică înaltă, iar dreptul va fi valoarea supremă în stat. Menționăm faptul că studiul fenomenului nihilismului juridic este necesar pentru înțelegerea corectă și determinarea rolului acestuia în doctrina juridică autohtonă.

În fine, avantajele elaborării rezultă și din lipsa în literatura de specialitate a unui studiu complex, istoric, metodologic, teoretico-practic cuprinzător, nelimitat doar la caracteristicile formelor deformante ale conștiinței juridice.

Problema științifică soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare a nihilismului juridic, fapt ce a condus la clarificarea semnelor distinctive în vederea evaluării impactului nihilismului juridic asupra reglementărilor juridice.

Recomandări.

1. Completarea Codului audiovizualului nr. 260 din 27.07.2006 cu un nou articol în Capitolul II - Principii de comunicare audiovizuală, art.6¹ cu denumirea: Garantarea și asigurarea intereselor naționale

(1) Mass-media reprezintă un instrument de interes național care, prin natura și misiunea sa legală, se adresează tuturor cetățenilor Republicii Moldova, diasporei și tuturor celor care sunt interesați de Republica Moldova și de valorile ei

(2) Radiodifuzorii, prin programele sale, trebuie să dea posibilitatea tuturor cetățenilor să se informeze și să se educe, trebuie să fie o sursă credibilă, imparțială și independentă de informații, comentarii, conținuturi variate și inovatoare, păstrând un nivel ridicat al calității, cu respectarea normelor etice.

(3) Au obligația de a fi un factor de coeziune socială și de integrare pentru toți indivizii, grupurile sau comunitățile din Republica Moldova și din diasporă, trebuie să promoveze dezvoltarea spiritului civic cu reflectarea strategiei politice a statului în domeniul dezvoltării sistemului de drept, cu accentuarea sporită a fundamentării valorilor sociale, promovării și dezvoltării ulterioare a activismului juridic, în scopul consolidării intereselor sociale și asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, echității și supremației legilor.

(4) Au obligația de a participa activ la propaganda activismului juridic, a obligației civice, a respectării instituției dreptului și devotamentului față de țară.

2. A prevedea în Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006 introducerea în cadrul administrației publice locale (consiliile raionale și satești) a unui Comitet coordonator al programelor juridice cu privire la protecția drepturilor omului, care ar garanta protecția drepturilor omului, cu folosirea mijloacelor bugetare a programelor, astfel, în condițiile realității noastre juridice, se impune completarea art.14 Competențele consiliilor locale și art.43 din Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006, cu încă un aliniat.

(1) decide, în condițiile legii, înființarea unui comitet coordonator al programelor juridice cu privire la protecția drepturilor omului, promovarea unei politici juridice educative, cu implementarea programelor menite să faciliteze accesul cetățenilor la prevederile legislative (ex: prin crearea unui stand informativ), ridicarea gradului de cultură juridică, și educarea în spiritul legii a tinerei generații.

3. Elaborarea și adoptarea de către Ministerul Educației a unui program de instruire juridică obligatorie preuniversitară, care ar avea ca obiectiv deprinderea cunoștințelor elementare de drept și promovarea unei culturi juridice menite să încurajeze, de la o vârstă fragedă, respectul față de lege, echitate socială și atitudine civică în rândul elevilor. Considerăm că educația juridică reprezintă o necesitate și o preocupare constantă a tuturor celor cu atribuții sau preocupări în acest domeniu. Introducerea unui curs de lecții de educație juridică, cu participarea unei echipe organizate de profesori, copii și părinți, pe de o parte, și a unei echipe alcătuite dintr-un judecător, un procuror, un avocat, un polițist și un psiholog, pe de altă parte, având menirea de a îndruma și încuraja participanții la respectarea legii penale cunoscând consecințele încălcării legii și insistând asupra prevenirii infraționalității și a creșterii rolului educației.

4. Crearea unui organ coordonator pe lângă Ministerului Justiției, cu participarea reprezentanților Ministerului Educației, Ministerului Culturii, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, mass-media, societății civile, ONG –

urilor ș.a., pentru a insera un program juridic de propagare a legii, a actelor normative pentru cetățeanul de rând, ceea ce a rămas la nivel de propunere și negociere.

5. Semnarea unui acord prin care Ministerul Justiției, Procuratura Generală, Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Educației vor participa la orele de educație civică în instituțiile de învățământ preuniversitar, universitar în scopul implementării cunoștințelor elementare de drept legate de legislație, principiilor și normelor civice cu sprijinul specialiștilor în domeniu.

Planul de cercetări în perspectivă. Problema nihilismului juridic este o problemă amplă, complexă și cu o multitudine de aspecte, care nu pot fi examinate în întregime în limitele acestui studiu. Vom menționa doar că nucleul nihilismului juridic este subiectul de drept, cu toate aspirațiile și dorințele, cu libertatea și răspunderea lui și cu locul său în societate. În esență, problema dată reprezintă coraportul stat – individ, unanim recunoscut faptul că nerespectarea sau neîndeplinirea de către stat a îndatoririlor pe care și le-a asumat față de individ generează criza încrederii în puterea de stat și dezamăgirea acestuia în forța, supremația și justetea instituției dreptului, dar apariția samavolniciei juridice din partea subiectului de drept. În viziunea noastră, se impune necesitatea ca statul, organele de drept, însăși dreptul ca valoare supremă a statului să conlucreze în vederea creșterii încrederii cetățeanului, transpunerii în realitate a cerințelor societății civile și a promovării unor așa valori ca adevăr, dreptate, justiție, etc.

Cele expuse mai sus ne permit afirmarea că problema analizei esenței, conținutului, premiselor de apariție, a funcțiilor, formelor, structurii, consecințelor și măsurilor de prevenire și combatere a fenomenului nihilismul juridic în societatea noastră este actuală atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. Aceasta determină necesitatea impetuoasă a cercetării nihilismului juridic în cadrul unor lucrări viitoare, care nu-și vor pierde niciodată din actualitate, deoarece fenomenul nihilismului juridic este într-o continuă evoluție.

Considerăm că ideile expuse în lucrare sunt necesare pentru inițierea unor cercetări complexe a fenomenului nihilismul juridic, axate pe studiul culturii juridice, a conștiinței juridice, a formelor deformante ale acesteia, a fenomenelor similare nihilismului juridic și a cauzelor și consecințelor lor.

BIBLIOGRAFIE

1. Avornic Gh. Edificarea statului de drept. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice: Edificarea statului de drept. Chișinău 26-27 septembrie 2003. Chișinău: Transparency International – Moldova. 2003. p.14-25.
2. Calmîc M., Considerații cu privire la elementele deformatoare ale conștiinței juridice. În: Legea și Viața. №8. Chișinău: 2010. p.27-29.
3. Munteanu R. Conceptualizarea teoretico–legală a fenomenului nihilismului juridic. În: Legea și viața, nr. 10, 2014, p. 43-52
4. Туманов В.А. О юридическом нигилизме // Пульс реформ: юристы и политики размышляют. М., 1989. <http://ufnovgu.narod.ru/tgp/lituma1.htm>(vizitat 29.04.2015)
5. Гойман В. Правовой нигилизм: пути преодоления//Советская юстиция. № 9. 1990. с.3-5.
6. Долгова А.И. Правовое сознание как регулятор поведения подростков. М., 1999. 100 с.
7. Бекетова Ю.Б. Дееспособность правосудия - гарантия ликвидации правового нигилизма. Журнал Право и безопасность. Номер.3 (16), Август 2005. http://dpr.ru/pravo/pravo_16_23.htm (vizitat 19.05.2015)
8. Munteanu R. Identificarea esenței și accepțiunile nihilismului juridic. În: Закон и Жизнь, nr. 12, 2014, p.31-38.
9. Giorgio del Vecchio Lecții de filosofie juridică, traducere de J. Constantin Drăgan, după ediția a IV-a textului italian Editura Europa NOVA, București: 1992. 352 p.
10. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului și dreptului: (în 2 vol.):[pentru uzul studenților]. Chișinău: 2010. (F.E.-P. Tipografia Centrală), 580 p.
11. Cantacuzino M.B. Elementele dreptului civil. București: Cartea Românească, 1921.639 p.
12. Исмагилов Р.Р. Правовой нигилизм: мировоззренческие основания и пути преодоления. Дис. ... канд. филосф. наук. Уфа: 2006. 177 с.
13. Calmîc M. Considerații cu privire la elementele deformatoare ale conștiinței juridice. În: Legea și Viața. №8. Chișinău: 2010. p.27-29.
14. Calmîc M. Conștiința juridică ca premisă a reformării vieții social – juridice a societății Republicii Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău: 2012. 162 p.
15. Revel J.-F. Cunoașterea inutilă. Trad. Mihăilescu D. București: Humanitas, 2007. 199 p. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/163/art06-Delieu.php>. (vizitat 16.09.2014).
16. Munteanu R. Gradul de prevalență (domeniile de distribuire) a nihilismului juridic analizat prin prisma mijloacelor de combatere a acestuia". În: Materialele conferinței științifice teoretico-practice internaționale: „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică” ULIM.18 octombrie 2013. p.265-275p.
17. Ильин И.А. Общее учение о праве и государстве. О сущности правосознания. М.: 1994. p. 165-167 .

Lista lucrărilor publicate la tema tezei

Articole în reviste științifice:

1. Munteanu R. Nihilismul juridic analizat prin prisma categoriilor drept și morală. În: Studii juridice universitare, ULIM, nr.3-4, 2012. p. 118-129, (1,0 c.a.)
2. Munteanu R. Identificarea esenței și accepțiunile nihilismului juridic. În: Закон и Жизнь, nr. 12, 201. p.31-38, (0,5 c.a.)
3. Munteanu R. Conceptualizarea teoretico–legală a fenomenului nihilismului juridic. În: Legea și viața, nr. 10, 2014. p. 43-52, (0,75 c.a.)
4. Baltag Dumitru, Munteanu R. Ideologia juridică dimensiune a realității juridice. În: Studii juridice universitare, ULIM, nr. 4-5, 2014. p.62-73, (1,0 c.a.)
5. Munteanu R. Formele de manifestare și clasificare a nihilismului juridic. În: Jurnalul Juridic Național, nr. 6(10), 2014. p.33-39, (0,5 c.a.)

Materiale ale comunicărilor științifice

1. Munteanu R. The concept of legal nihilism. În: Materialele simpozionului internațional: Sisteme informaționale geografice. Ediția a XIX, UASM, 2011. p. 303-307, (0,3 c.a.)
2. Munteanu R. The essence oh legal nihilism and it's main characteristics. In International Scientific Conference: „European Union' s history, culture, citizenship, Pitești. România, „5-th Edition, 2012. p. 214-218, (0,4 c.a.)
3. Munteanu R. Nihilismul juridic analizat prin prisma categoriilor drept și lege. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Știința juridică universitară în contextul promovării valorilor europene”, ULIM 2012. p.112 -121, (0,75 c.a.)
4. Munteanu R. Gradul de prevalență (domeniile de distribuire) a nihilismului juridic analizat prin prisma mijloacelor de combatere a acestuia. În: Conferința științifică teoretico-practică internațională: „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”, ULIM, 2013. p. 265-275, (0,75 c.a.)
5. Munteanu R. „Causes of spread of legal nihilism analyzed throught political–legal and social reality in Moldova”. In International Scientific Conference: „European Union' s history, culture, citizenship”, Pitești. România. 6-th Edition, 2013. p. 263-268, (0,4 c.a.)

ADNOTARE

Munteanu Rita „Prevenirea și combaterea nihilismului juridic în cadrul societății contemporane”, teză de doctor în drept, Chișinău, 2015.

Structura tezei: Lucrarea este structurată în introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 217 izvoare, 154 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 10 lucrări științifice.

Cuvinte cheie: nihilism juridic, conștiință/cultură juridică, drept, morală, ordine de drept.

Domeniul de studiu. Prezenta lucrare reprezintă un studiu științific, teoretico-practic, privind prevenirea și combaterea nihilismului juridic în cadrul societății contemporane.

Scopul și obiectivele. Lucrarea își propune ca scop cercetarea complexă a fenomenului nihilism juridic, prin determinarea conținutului, elementelor constitutive și consecințelor întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului social, juridic și culturologic în vederea prevenirii și combaterii fenomenului dat la etapa actuală de dezvoltare a societății contemporane.

Noutatea și originalitatea științifică este determinată de scop și obiective, derivate din modalitatea de abordare a problemei, din însăși natura obiectului de cercetare. Astfel, pe fundalul unei abordări complexe a fost studiată evoluția nihilismului juridic prin prisma condițiilor istorice, a premiselor ce au condus la apariția fenomenului în cauză, dar și a cauzelor răspîndirii acestuia. Cercetarea constă dintr-un cuprinzător studiu teoretic și juridic al nihilismului juridic, dezvăluind sursele și cauzele în raport cu realitățile contemporane de fundamentare și analiză a celor mai eficiente modalități de prevenire și combatere a fenomenului.

Problema științifică importantă soluționată constă în elaborarea instrumentarului de identificare a nihilismului juridic fapt ce a condus la clasificarea semnelor lui distinctive în vederea prevenirii și combaterii acestui fenomen în cadrul societății contemporane.

Semnificația teoretică: cercetarea complexă, multilaterală a fenomenului nihilism juridic, ca fenomen juridic, psihologic, social și impactul său asupra ordinii și statului de drept.

Valoarea aplicativă a lucrării: aspecte analizate ale fenomenului nihilismul juridic, concluziile și recomandările formulate în teză extind și îmbogățesc arsenalul cercetărilor teoretice existente cu privire la nihilismul juridic, care ar putea fi utilizate în plan doctrinar-teoretic atât la efectuarea unor investigații științifice mai aprofundate, cât și a identificarea modalităților de depășire a acestuia.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele cercetării, concluziile teoretice și recomandările practice, sunt recomandate în procesul perfecționării și îmbogățirii doctrinei naționale, deoarece avînd în vedere deficiențele iscate la soluționarea problemelor de conștiință juridică și manifestare a nihilismului juridic în dreptul intern, care nu pot fi depășite fără conceptualizarea teoretică a principiilor generale.

АННОТАЦИЯ

Рита Мунтяну. „Предотвращение и борьба с правовым нигилизмом в современном обществе”. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Кишинэу, 2015.

Структура диссертации: работа состоит из вступления, 3 разделов, выводов и рекомендаций, литературы из 217 источников, 154 страниц основного текста. Результаты диссертации изложены в 10 научных статьях.

Ключевые слова: правовой нигилизм, правовое сознание, верховенство закона, морали.

Область исследования: Эта работа представляет собой научное исследование, теоретическое и практическое, по предотвращению и борьбе с правовым нигилизмом в современном обществе.

Цель и задачи работы: заключается в проведении комплексных исследований правового нигилизма путем определения содержания и последствий, а также выработка рекомендаций по улучшению социальной, правовой и культурологической основы для предотвращения и борьбы с этим явлением на современном этапе развития современного общества.

Научная новизна и оригинальность: определены целью и задачами диссертации, производными от подхода данной проблемы, от фактического характера объекта исследования. Так, на фоне комплексного подхода изучалась эволюция правового нигилизма через призму исторических исследований, а также предпосылок определивших появления данного явления, а также и причины его распространения.

Решённая научная проблема: состоит в создании концепции правового нигилизма, с точки зрения общей теории права, анализа и идентификации, практических аспектах исследования, чтобы оценить влияние на правовые нормы.

Теоретическое значение: комплексное и многогранное исследование правового нигилизма как правовое, психологическое и социальное явление и его влияние на общественный порядок, и верховенство закона.

Прикладное значение работы: проанализированы аспекты феномена правового нигилизма, выводов и рекомендаций, изложенные в данной диссертации расширяют и обогащают уже существующие теоретические исследования по правовому нигилизму, и оно может быть использовано в теории права к выполнению последующих более детальных научных исследований.

Реализация научных результатов: результаты исследования, теоретические выводы и практические рекомендации могут быть использованы в процессе усовершенствования законодательства при разработке и изменении нормативных актов, поскольку недостатки, которые возникают при решении проблем связанные с правовым нигилизмом во внутреннем праве, не могут быть решены без теоретического осмысления общих принципов.

ANNOTATION

Munteanu Rita, „The prevention and combating of legal nihilism in the contemporary Society”, doctor of law research paper, Chişinău, 2015.

The structure of the thesis: The paper contains the introduction, three chapters followed by conclusions and recommendations, bibliography of 217 sources, 154 basic text pages. The results obtained are published in 10 scientific studies.

Key words: Legal nihilism, legal consciousness, law, morality, realization of law, rule of law.

Field of study: This work represents a scientific, theoretical and practical, research, on preventing and combating legal nihilism in the framework of contemporary society.

Purpose and objectives: complex research of legal nihilism phenomenon by analyzing its content, particularities and consequences in order to formulate recommendations on improving the social, legal and cultural framework for preventing and combating this phenomenon at the current stage of development of contemporary society.

The scientific novelty and originality is determined by the goal and its objectives, derives from the approach of the problem, from the actual nature of the object of research, so on the background of complex approach has been studied through the development of legal nihilism through historical conditions, preconditions that determined the appearance of the phenomenon at issue, but also the causes of its spreading. The research consists of a detailed and comprehensive analysis within the theoretical and juridical framework of the legal nihilism, revealing its sources and causes and relating them to contemporary reality.

The important scientific problem solved: right tools for identification of legal nihilism, were developed in order to clarify the distinctive signs of legal nihilism impact on the legal regulations of the state.

Theoretical value: complex and multifaceted study of legal nihilism as the legal, psychological and social phenomenon and its impact on public order and the rule of law.

Practical value of the work: analyzed aspects of the phenomenon of legal nihilism, conclusions and recommendations expressed in this paper extend and enrich the already existing theoretical research on legal nihilism, and it could be used in the theoretical doctrine to performing follow more detailed scientific investigations.

Implementation of scientific results. The results of the research, the theoretical conclusions and the practical recommendations can be used in the improvement and enrichment of the national doctrine because the deficiencies that are occurring in the process of resolving legal issues and events conscientious legal nihilism law cannot be overcome without theoretical conceptualization of the general principles.

Munteanu Rita

**PREVENIREA ȘI COMBATEREA NIHILISMULUI JURIDIC ÎN CADRUL SOCIETĂȚII
CONTEMPORANE**

Specialitatea 551.01 – Teoria Generală a Dreptului

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 14.09.2015
Tipar digital.
Coli de tipar: 2,0

Formatul hîrtiei A4
Tirajul 50 ex.
Comanda nr. 23